

ПРОФЕСІОГРАФІЧНИЙ ПІДХІД ЯК ЗАПОРУКА ФОРМУВАННЯ МОБІЛЬНОГО ФАХІВЦЯ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

PROFESSIONAL APPROACH AS A GUARANTEE OF FORMATION MOBILITY SPECIALIST EDUCATIONAL INSTITUTIONS

У статті розкрито сутність поняття «професіографія», розглянуто особливості застосування професіографічного підходу у системі підготовки майбутніх педагогів. Розглянуто проблему формування конкурентоспроможного педагога крізь призму системного характеру. Окреслено особливості створення моделі формування мобільного педагога, навколо якого розгортаються соціальні і технологічні процеси, апробуються методики професіографічних вимірювань, аналізуються нові професійні задачі. Автори статті особливо цінним вважають аналіз нових професій, серед яких є цікаві і перспективні пропозиції як для вчителів закладів загальної середньої освіти, так і для майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти з особливим акцентом на формування у них здоров'язбережувальної компетентності. Визначено перспективи подальших розвідок.

Ключові слова: мобільність, професіографічний підхід, професіограма, фахівець, здоров'язбережувальна компетентність.

ные задачи. Авторы статьи особо ценным считают анализ новых профессий, среди которых есть интересные и перспективные предложения как для учителей учреждений общего среднего образования, так и для будущих воспитателей учреждений дошкольного образования с особым акцентом на формирование у них здоровьесберегающих компетентностей. Определены перспективы дальнейших исследований.

Ключевые слова: мобильность, професіографіческий подход, професіограмма, специалист, здоровьесберегающая компетентность.

The article reveals the essence of the notion of "professionalism", examines the peculiarities of the application of the professional approach in the system of preparation of future teachers. The problem of formation of a competitive teacher through a systemic nature prism is considered. The peculiarities of creating a model of the formation of a mobile pedagogue around which social and technological processes are deployed, methods of professional-physical measurements are tested, new professional problems are analyzed. The authors of the article consider the analysis of new professions to be especially valuable, among which there are interesting and perspective proposals both for teachers of institutions of general secondary education and for future educators of pre-school establishments with a special emphasis on the formation of their healthy preservation qualities. Prospects for further exploration are determined.

Key words: mobility, professional approach, professionalism, specialist, health-saving competency.

УДК 378.147:316.444.5 (045) (477)

Денисенко Н.Г.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри здоров'я людини та фізичної реабілітації
Академії рекреаційних технологій і права

Тараджук Д.О.,
аспірант
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки,
викладач
Луцького педагогічного коледжу

В статье раскрыта сущность понятия «профессиография», рассмотрены особенности применения профессиографического подхода в системе подготовки будущих педагогов. Рассмотрена проблема формирования конкурентоспособного педагога сквозь призму системного характера. Определены особенности создания модели формирования мобильного педагога, вокруг которого разворачиваются социальные и технологические процессы, апробируются методики профессиографических измерений, анализируются новые профессиональ-

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Політичні події сьогодення та реальна педагогічна дійсність суттєво позначилися і на системі вищої педагогічної освіти. Ці перетворення стосуються й оновлення змісту вищої педагогічної освіти, підвищення вимог до професійної підготовки майбутніх фахівців для сучасних освітніх закладів. Саме тому освітня політика сучасної України базується на принципах мобільності, демократизації та гуманізму, орієнтована на досягнення сучасного світового рівня.

Водночас Департамент вищої освіти України визнав недоліки нинішньої системи підготовки майбутніх педагогічних кадрів: «відсутність гнучкості в системі підготовки студентів ВПНЗ; недостатній рівень адаптації до швидкозмінних вимог світового ринку праці; низька мобільність студентів щодо зміни напрямків педагогічної та професійно зорієнтованої діяльності; обмежена можливість вибору студентом нових сучасних професій, які виникають із появою нових видів спорту. Тільки сьогодні до реєстру визнаних видів спорту в Укра-

їні внесені нові види: кунг-фу, карате WKF, флорбол, косіки карате, карате WKC, фрісбі, корфбол, нетбол, ракетбол, роллер-спорт і сквош. Як бачимо, складність вирішення вказаних завдань зумовлена рядом факторів, серед яких – низький рівень професійної мобільності. Першорядним показником цивілізованості нинішнього суспільства та цінним еталоном дійової практики всіх його сфер є людина, її життя і здоров'я, які визначаються як найвищі цінності. Тому постає необхідність проведення аналізу професіографічного підходу у системі підготовки майбутніх педагогічних кадрів і його імовірної ефективності в плані задекларованого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема формування конкурентоспроможного педагога має системний характер. Спроби системного розв'язання проблем вищої педагогічної освіти здійснюються на основі різних концепцій і підходів, серед яких особливе місце займає професіографічний. Аналіз наукових, педагогічних і методичних публікацій свідчить, що недостатньо

дослідженою залишається проблема створення професіограми саме для студентів ВПНЗ до організації здорової життєдіяльності.

Проблемі формування здоров'язбережувальної компетентності студентів ВПНЗ засобами фізичного виховання присвячене дослідження Д. Вороніна [5, с. 222]. Автором уточнено сутність поняття «здоров'язбережувальна компетентність», теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено технологію формування здоров'язбережувальної компетентності студентів вищих навчальних закладів засобами фізичного виховання. Автор наголошує на важливості застосування професіографічного підходу у системі підготовки студентів ВПНЗ.

У літературі під професіографією розуміють науку, предметом вивчення якої є професії та їх класифікація за різними категоріями (технічні, економічні, педагогічні, медичні, психологічні). Кожна професія ставить різні вимоги до фізичних, психофізіологічних і психологічних властивостей людини, і це пояснюється значимістю ситуації вибору професії, яка в сучасному суспільстві різко ускладнилася. Професіографічне вивчення педагогічної діяльності почало відроджуватися у 70–80-ті рр. ХХ ст. (Ф. Гоноволін, Н. Кузьміна, Р. Маттельман, А. Щербаків, В. Сластенін та ін.). У наш час професіографічний підхід використовували дослідники Л. Сущенко, Р. Карпюк, Н. Белікава, А. Цьось та ін.

Сучасні підходи до організації вищої педагогічної освіти набувають прагматичності. Багато майбутніх педагогів бажають не стільки здобути загальні знання, скільки засвоїти програми, що дають змогу швидко адаптуватися до вимог ринку праці. По-перше, безперечним доказом є розширення діапазону вибору професій. Так, наприклад у Франції в 1868 р. налічувалося 101 професія, а через 100 років їх стало майже у 275 разів більше. У Великій Британії в 1841 р. нараховувалося 431 професія, а на початок 90-х рр. нашого століття їх було вже понад 30 тис. Українські спеціалісти налічують сьогодні більш як 40 тис. професій. Ця кількість швидко змінюється. Вважається, що протягом 10 років зникає близько 5 000 професій і майже стільки ж виникає нових.

По-друге, зазнають змін характер і зміст праці у межах як нових, так і старих професій. Це пояснюється тим, що зі зміною економіки змінюються пріоритетні сфери діяльності, виникає потреба в нових фахівцях. Частина нових професій прийшла до нас із Заходу (наприклад, мерчендайзер, супервайзер, копірайтер, девелопе та ін.), не маючи аналогів, а частина – це дещо видозмінені старі професії. Назви нових професій вважали за краще не перекладати українською мовою, зробивши «кальку» з англійської.

По-третє, ускладнюється структура особистості, мотиви вибору професії, потреби і запити людини, яка вступає у самостійне нове життя.

Зауважуємо, що відома дослідницька компанія Sparks & Honey щороку формує ТОП-20 професій майбутнього (Business Insider), серед яких є цікаві і перспективні пропозиції для здоров'язбережувальної галузі. Водночас зазначаємо, що у рейтингах, складених дослідницькою компанією Sparks & Honey, постійно щось змінюється. Зокрема, починають дослідники з невтішної новини – 60% професій, які будуть необхідні через 10 років, ще не вигадали. Друга шокуюча новина – ще 10 років тому кар'єра була «лінійною»: людина обирала конкретний професійний напрямок і заданим маршрутом проходила усі сходинки. Тепер усе змінилося: лінійна робота і довготривалі контракти не в тренді. На думку експертів, це більше не відповідає динаміці ринку праці, який не обіцяє такої ж «лінійності». Цінується не відданість професії, а мобільна здатність педагога навчатися та кардинально змінювати сферу діяльності.

Отже, можна визначити незаперечним факт про різноманітність педагогічних видів діяльності «майбутнього», пов'язаних з оздоровленням дітей різного віку і статі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на здобутки науковців, питання професіографічного підходу як запоруки формування мобільного фахівця закладів освіти залишається поза увагою.

Мета статті. Відзначити важливість професіографічного підходу та визначити його перспективність у системі формування професійної мобільності майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу. Доцільно зазначити, що в атмосфері дефіциту професійної компетентності виникає проблема неефективної роботи майбутніх педагогів. Тому постає цілком логічне питання формування здоров'язбережувальної компетентності у майбутніх педагогічних працівників. І. Анохіна розглядає це питання як «готовність самостійно вирішувати завдання, пов'язані з підтримкою, зміцненням і збереженням здоров'я – як свого, так і оточення», що є, на думку автора, дуже проблематичним [1, с. 25]. Вихід із непростой ситуації пропонує дослідниця Дебора Якобс. Не потрібно боятися зростання рівня безробіття чи шукати формулу структури ринку майбутнього – необхідно проявляти мобільність і самому творити собі робоче місце. Цікавою є наукова позиція Дебори про те, що кожен із нас є «споживачем товарів і послуг». Тому професійна стратегія майбутнього – «самому зробити із себе цінність, трансформувати свої навички в товар» і мати професію, яка нікуди не подінеться, бо «ти сам створив попит на неї». Заслугує уваги те, що психологічна складова частина (психологічні реакції

людини на стрімкі та радикальні зміни у професії) перегукуються із методологією сучасної професіографії. Могутнім генерувальним чинником може стати професіографічний підхід (професіографічна модель мобільного фахівця майбутнього). Вивчаючи досвід Дебори Якобс, можна зробити висновок, що формування професіограм майбутнього буде під силу представникам нових професій – таких як «футурошокери», «транзитори», «кспансіоністи», «максимайзери», «оптимізатори», «інфлексіоністи», «backlasher'и», «контекстуалісти», «фахівці з етики» та ін.

Незважаючи на появу нових видів професійної діяльності, процеси глобалізації принесли, як стверджує Дж. Райт, ідеологічний проект «вільного ринку» й у сферу оздоровлення, у який пірнули, як зауважує О.І. Ордановська, вчені-педагоги, психологи, вчителі-практики, вихователі ЗДО, методисти, менеджери освіти [10, с. 22]. Пошук шляхів розв'язання проблеми спонукав дослідників до активного вивчення прогресивної теорії з підготовки нової плеяди майбутніх педагогічних кадрів. З цього приводу Є. Імас, Ю. Мічуда зазначають, що «останнім часом з'являється нова система послуг – послуг професійного спорту, яка базується на використанні економічних ресурсів для задоволення потреб людей засобами того чи іншого виду спорту» [6, с. 30].

Великий вклад у розвиток такої теорії вніс Л.С. Фролова. У зв'язку з цим на сторінках навчально-методичного посібника «Вступ до спеціальності «Фізичне виховання» (2014) вченою детально проаналізовано основні тенденції глобалізаційних процесів, що відбуваються. Науковиця вважає, що на своєму шляху до глобалізації майбутній учитель фізичної культури (тренер або інструктор) також стикається з певними труднощами та протиріччями: «між бажанням держави зберегти провідну роль у життєзабезпеченні сфери та її обмеженими ресурсними можливостями; між активним розвитком приватного сектору і мобільною готовністю суспільства забезпечити його цивілізоване функціонування; між появою нових видів спорту (професій) і неготовністю їх впровадження та ін.». Звідси випливає, що на основі суб'єктивного сприйняття сьогодення виникають питання у підготовці такого фахівця, який, проявивши особистісну мобільність, швидко адаптується до особливостей як нових видів спорту, так і нових професій.

Визначаємо, що логікою формування професійної мобільності майбутніх педагогів може стати професіографічний підхід. Також наголошуємо, що ця розвідка задумана нами як обґрунтування того, що сьогодні професіограми вчителя (інструктора) фізичної культури стали об'єктом жвавого наукового зацікавлення. Однак проблема аналізується через сучасний стан галузі

фізичного виховання в цілому, минаючи фактор мобільності.

Ми вважаємо, що слід створити певний стрижень моделі формування мобільного педагога, навколо якого розгортаються соціальні і технологічні процеси, апробовуються методики професіографічних вимірювань, аналізуються нові професійні задачі, формуються нові компетенції (компетентності), відшуковуються нові шляхи вирішення старих задач і здійснюється адаптація до умов нової професії (наше бачення такого алгоритму схематично подано на рис. 1).

З огляду на проблематику дослідження доцільно конкретизувати окремі узагальнення вчених-дослідників щодо професіографічного підходу. Перш за все, важливим поняттям нашого дослідження є слово «професіограма», яке в «Словнику української мови» вживається в декількох значеннях: 1) метод психології та фізіології праці, який полягає в детальному описі складу й організації трудових процесів, що лежать в основі конкретних видів праці; 2) спосіб визначення завдань, що становлять зміст роботи; 3) метод визначення здібностей, знань, умінь, які вимагаються від працівника для успішного виконання певної роботи або здійснення діяльності [12].

Згідно з новим філософським словником О. Грицанова, професіограма – це науковий опис виду праці та необхідних професійних якостей, що може використовуватися у профорієнтації, підборі кадрів та ін. [9, с. 695].

У навчальному посібнику «Педагогічна майстерність учителя фізичної культури» за редакцією І.П. Випасняк, Г.А. Ковальчук, Г.В. Презлятої та О.Я. Фотуйми (2011) поняття «професіограма» розглядається як «кваліфікаційна характеристика, що містить сукупність професійно значущих якостей, здібностей, знань, умінь і навичок» [4, с. 24].

Вже не підлягає сумніву і те, що поняття «професіографія», «професіограма фахівця», «мобільний педагог – професіонал» нерозривно пов'язані між собою. Професіографія необхідна для підбору кадрів, особливо у фізичному вихованні. За результатами аналізу професіографії, як зауважує О.Р. Малхазов у своїх наукових роботах, «розробляються перелік знань (соціально-економічних, технологічних, психофізіологічних) про конкретну професію й організацію праці, а також психограми – психологічний «портрет професіонала», який представлено конкретною групою психологічних функцій, притаманних певній професії» [7, с. 251]. А «педагог-професіонал», як зазначено у навчальному посібнику «Психологія праці та професійної підготовки особистості (2001)» (за ред. П.С. Перепелиці, В.В. Рибалки), – це «особистість, що володіє нормами професії як у мотиваційному, так і в інструментальному планах, результативно й успішно, з

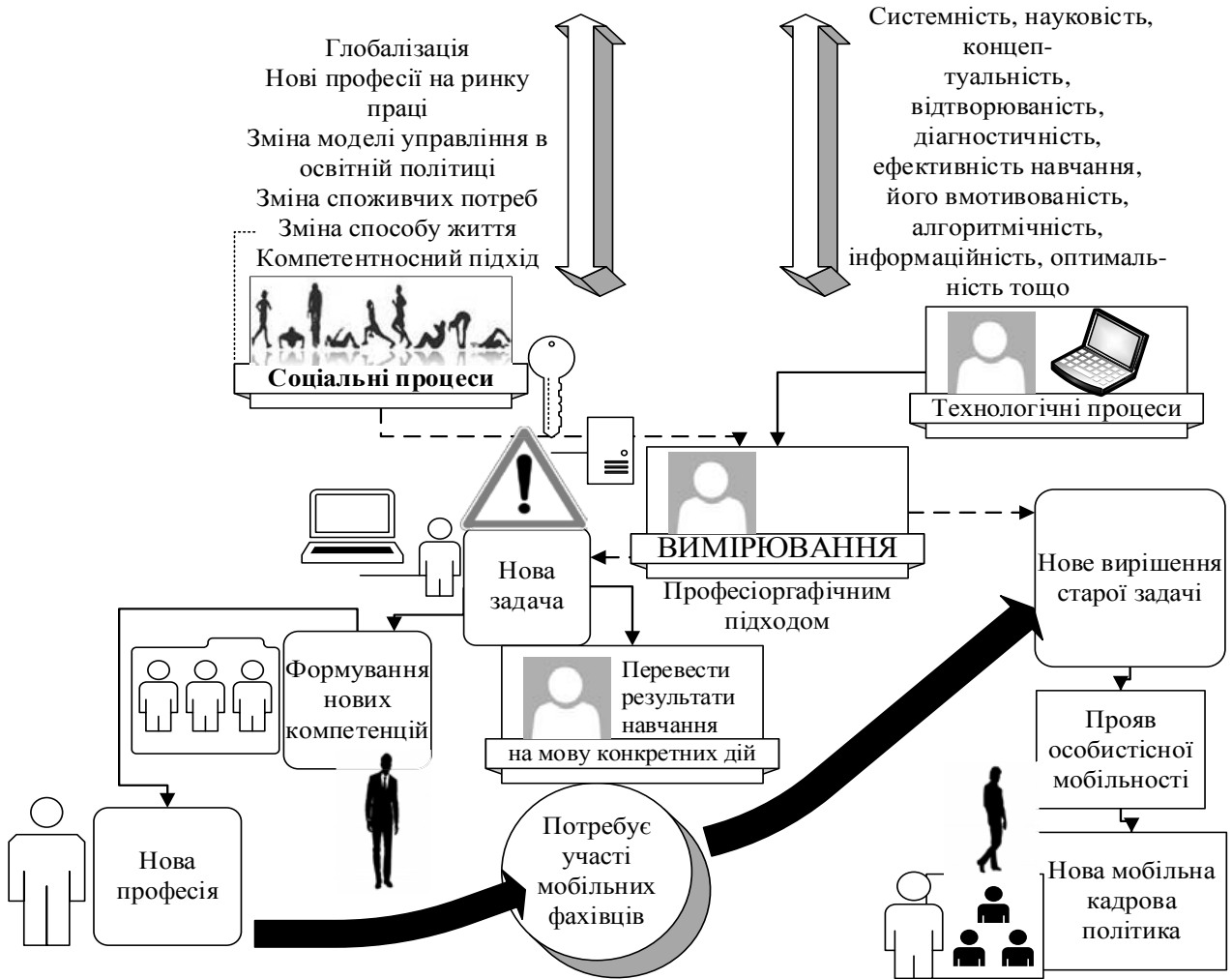

Рис. 1. Алгоритм застосування професіографічного підходу в системі формування професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури

Рис. 2. Основні структурні компоненти професіографічної моделі фахівця (за А.К. Марковою)

високою продуктивністю і якістю здійснює свою трудову діяльність, відзначається розвиненими професійними перспективами, самостійно будує сценарій свого професійного життя, розвиває свою особистісну мобільність та індивідуальність засобами професії, протистоїть зовнішнім перешкодам, збагачує досвід професії оригінальним творчим внеском, сприяє підвищенню престижу своєї професії в суспільстві і суспільного інтересу до неї» [11, с. 50].

Результати інших досліджень також свідчать, що у сучасному освітньому дискурсі фігурує велика кількість наукових поглядів на питання професіографічних підходів у вищій професійній освіті. Так, технологіям вивчення вимог, які ставить професія до особистісних якостей, психологічних здібностей, психофізичних можливостей педагога, присвячені наукові дослідження С.У. Гончаренко. Зміст педагогічної майстерності вивчали А. Барбанщиков, І. Зязюн, В. Куценко, В. Кузовлев та ін. Специфіку професійних комунікативних якостей майбутніх учителів досліджували А. Деркач, Т. Воропаєв, М. Галагузова, В. Кан-Калик та ін. Досить ґрунтовно розглянуто питання професійної компетентності майбутнього фахівця з оздоровлення та фізичної культури (К. Абульханова, О. Бодальов, В. Міжеріков, Л. Мітіна, А. Москаленко, Л. Суценко, В. Сластьонін, О. Томащук, Є. Шиянов та ін.).

З-поміж багатьох наукових досліджень, пов'язаних із професіографічним підходом, чимала їх частина присвячена певним модельним характеристикам.

Так, про важливість розробки професіографічної моделі мобільного педагога-професіонала влучно, на наш погляд, висловила Л.Я. Бірюк. За свідченням вченої, професіографічний підхід допоможе розробити модель обов'язково думаючого педагога, загальним параметром якої буде вміння «передбачити наявність різних 12 концептуальних картин світу; обробляти символічну інформацію, метафорично мислити, ясно виражати свої думки; здатність дивуватися і побачити, за висловом Дідро, звичайне в незвичайному і незвичайне в звичайному; здатність, набуваючи знань, отримуючи інформацію, співвідносити свою щоденну працю з високою метою» [2, с. 12].

Вивчаючи погляди Ф.Н. Гоноболіна і спираючись на його схеми, В.О. Крутенький запропонував професіограму як модель педагога, відокремлюючи дидактичні, академічні, перцептивні, мовні, організаторські, авторитарні, комунікативні здібності, а також педагогічну уяву та здібність до розподілу уваги майбутнього педагога.

Ґрунтовну теоретичну базу, доцільну для застосування у плані задекларованого дослідження, розробила А.К. Маркова. Вчена визначає основні вимоги до професіографічної моделі фахівця і

виділяє такі структурні компоненти у вигляді блоків, які демонструє рис. 2.

Суголосною у цьому аспекті є також позиція М.М. Василенка, який пропонує в авторській моделі варіювати певні деталі, але формально-змістовну структуру «залишити інваріантною у плані формування професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури» [3, с. 123]. Як бачимо, варіативність деталей може виявлятися через: універсальність; досвід роботи; педагогічний талант і харизму; вміння продавати оздоровчі послуги, медичну компетентність; бажання вчитися; психологічну компетентність, артистизм, приємну зовнішність. У зв'язку з цим, як стверджує вчений, «постає проблема вдосконалення системи профвідбору абітурієнтів, визначення їх схильності до педагогічної діяльності, виявлення специфічних рис характеру та поведінки, які б сприяли формуванню конкурентоспроможного сучасного фахівця» [3, с. 123]. Тому одна з необхідних умов мобільної освіти полягає в реалізації професіографічного підходу, саме тому заклади вищої професійної освіти повинні перебувати у постійному пошуку найбільш доречних аспектів у системі підготовки майбутніх учителів фізичної культури, дотичних до вирішення питань формування їхньої професійної діяльності.

Висновки. Отже, професіоналізм знань, спілкування та самовдосконалення забезпечує розвиток цілісної системи – професіоналізму діяльності педагога. Логікою формування професійної мобільності майбутніх педагогів може стати сьогодні професіографічний підхід. Перспективою дослідження у цьому напрямі вбачаємо детальне вивчення питання професіографічного підходу формування мобільного фахівця закладів освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Анохина І.А. Приобщение дошкольников к здоровому образу жизни: метод. рек. Ульяновск: УИПК-ПРО, 2007. 80 с.
2. Бірюк Л.Я. Професіографічний підхід до формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкових класів. Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ. 2015. Вип. 1. С. 6–15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ Ppog_2015_1_3.
3. Василенко І. Соціокультурная мобільність как философская проблема: дис. ... канд. филос. наук: 09.00.11. Волгоград, 1996. 174 с.
4. Випасняк І., Сарабай В., Шевчук Г., Шпільчак А. Інноваційні підходи у фізичному вихованні студентської молоді. Обрії. 2012. № 2. С. 88–92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/obrii_2012_2_27.
5. Воронін Д.Є. Формування здоров'язберігаючої компетентності студентів вищих навчальних закладів засобами фізичного виховання: дис. ... канд. пед. наук. Херсон, 2006. 222 с.
6. Імас Є., Мічуда Ю. Тенденції розвитку сфери фізичної культури та спорту в умовах сучасного

ринку. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2015. № 2. С. 142–149. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/TMFVS_2015_2_18.

7. Малхазов О.Р. Психологія праці : навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2010. 208 с.

8. Грицанов О. Новейший философский словарь. М.: Сов. энциклопедия, 1983. 840 с.

9. Новітній філософський словник / сост. А.А. Грицанов. Мн.: Изд. В.М. Скакун, 2004. 896с.

10. Ордановська О.І. Науково-дослідна робота майбутніх учителів фізико-математичних дисци-

плін як складова підготовки до роботи в профільній школі. Наука і освіта. 2012. № 8. С. 116–119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2012_8_36.

11. Психологія праці та професійної підготовки особистості: навчальний посібник / за ред. П.С. Перепелиці, В.В. Рибалки. Хмельницький: ТУП, 2001. 330 с.

12. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970–1980. URL: http://ukrlit.org/slovnyk/slovnyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh.